

medalja

Od zida čela
do pepela
srca
klati se, klati
ogromna žuta značka
zaglušna jeka, cilik, vriska
u dvorani sluha
valja se gola u postelji vida
svet nestaje
iza žutog diska
pomaju l to plice
tomaj l se smeh
pljušti li sunce
grakću li vetri niz ulice
klati se, klati
ogromna žuta značka.

Vreme i čovek idu zajedno
ponekad stigne pre čovek
ponekad vreme.

vrat

Da si tako slobodan
kao što si vitak
da si tako otporan
kao što si uspravan
da si tako bezbedan
kao što si nežan
da si tako milovan
kao što si stezan

ni jastuka ljubavi
ni ruke mraka
ni grcanja sumca
topal je svet
omamljivo ko miris usne
ko omča
neizbežan i lep

da si tako slobodan
kao što si vitak
da si tako otporan
kao što si uspravan
da si tako bezbedan
kao što si nežan
da si tako milovan
kao što si stezan...

trag

Na kolena
obala
goraka i slana
ljubav je stara ponjava
pod nama
gazi me sudbo
po plaču
po licu pokojnog sveta
čovek se vraća svom botu
kad bumerang, kao pračka
ovuda i Robinzom minu
obraslo sav u bilje
obučen u kožu tigra
gazi me sudbo
po plaču
po licu pokojnog sveta

na pesku ostaju
slamljena rebra sna.

dan

Napušten hram
na beloj prosvjačkoj cesti
kao oči pune sna
što trnu na kraju crne svesti.

MREŽA

(ODLOMAK IZ ROMANA)

Žudio je dugo za trajnim mirom koji bi mu omogućio da bude sam i srećan. Bojao se riječi koje bi makar i slučajno mogao čuti i uporno je bježao u neku svoju umišljenu tišinu, daleko od svih, pa i od najbližih članova porodice. A za to vrijeme i u njegovoj vlastitoj kući desile su se mnoge promjene. Bio je tako potpuno nepripremljen za ono što je došlo, no više nije imao kud.

Kasnije, kad je prošlo prvo iznenađenje i kad se donekle otrijeznio, počeo je da vjeruje kako je u cijeloj toj čuenoj igri koja je tada nastala bilo i nečeg nestvarnog: kao da je oko njega rasprostrta nekakva prozirna paukova mreža koju čovjek može da rasprši jednim pokretom ruke, ali čim se okrene, ili se na neki drugi način zabravi, mreža je opet tu, i dalje providna, i dalje samo paučina koja se može raspršiti, ako se pruži ruka.

Da li zbog toga što je bio umoran, ili zbog obične lijenosti, mrzilo ga je da ista više uradi.

Zašto, pitao se? Vrijedi li? Onaj nevidljivi ali neprekidno prisutni pauk bio je uvijek uporni. Nije se vidio, ali se vidjela njegova mreža, stalno ista.

Stojan se nervirao, jer nikako nije mogao da dokuči šta je u svemu onome što se dešavalo oko njega bila java a šta stari i neuračunljivi kosmar koji vuče još iz ratnih dana.

Izgledalo je na kraju da se ipak pomirio sa svim, pa i sa onom neuhvatljivom mrežom koju je u prvo vrijeme više slutio nego što je stvarno nalazio oko sebe. Na izvjestan način primao je i kao nekakvu zaštitu, bilo mu je kao da je njome ograden od ostalog svijeta. Prestao je, sasvim svejano, da se brani i da na bilo koji drugi način izražava svoje nezadovoljstvo. Uopšte: bio je uveren da to sve tako i mora biti, jer mu je unaprijed predodređeno da trpi zlo i svaku drugu ljudsku pokoru.

Činio je zlo i sasvim je prirodno što mu se ono sad vraća.

Vraćalo mu se zlim i onda kad je činio dobro, htio je ponekad da kaže, ali bi pomislio da je to opet nekakva nedolična odbrana, beskorisni i jadni pokušaj da se i na taj način zavera, pa bi se samo tužno nasmijeo, kao čovjek koji sam sebi zna da oprosti. Od ranije mu je bilo dobro poznato kud bi ga odveo taj put, ako njim nastavi. A drugog nije znao, niti je vrijedilo da ga traži, jer bi prvo morao da iz osnova promijeni sebe.

Danima se, u stvari, ponavljalo isto: svako jutro, čim se trgne iz sna, dok je još buvovan, prvo što bi uradio bilo je da očima potraži sina. Činio je to naglo i bučno, i iskakući bezglavo iz kreveta, sa tajnom i neobjašnjivom strepnjom da su mu zavijek otešli sina. Bilo mu je tim teže što je u toj panici, koja je trajala nekad kraće, nekad duže, pokušavao da utvrdi i nešto drugo, nešto što ni samom njemu nije bilo još jasno. A bojao se onog što bi u tom traганju mogao da razazna: srušić se, slutio je, i ono posljednje što ima: Izgrađa ga i oni kojima je još jedino smio vjerovati — njegovi najbliži, a napre stari.

Kad bi se poslije takvih misli donekle gubirao, ostajao bi mu samo umor i znoj, i jedna teška, neprolazna uzaludnost koja bi ga držala po cijeli dan, da bi se naredne noći opet sve nastavilo. To mu ipak nije smetalo da i dalje traga uporno, sebi uprkos i svom strahu uprkos, jer je to bio još jedini način da se potvrdi pred sobom i da, kao Juda, svako jutro sam sebi iznova oprašta, uvijek s novom nadom da će naredni dan pokazati kako je bio u pravu.

Drugovima nije mogao, a ni želio, da se povjereva: bili bi, vjerovao je, glupi i za te njegove posljednje nevolje, i svetio im se tako što na njih nije ni obraćao pažnju. A znao je sasvim dobro da se tim, u stvari, sveti jedino sebi. Samoća za kojom je ranije tako žudio postajala mu je sada, i sve više, jedna nova i utoliko opasnija zamka što je bilo manje izgleda da na onoj drugoj strani pronađe paravan za svoje umišljeno spokojstvo. Ponekad bi mu se ipak činilo da je to sve kao naručeno za njega i radovao bi se jer više ništa nije morao da reskira. Odavno mu je, naime, bilo poznato, ve što bi mogao da kaže i sebi i tim svojim stariim drugovima, ako bi i htjeli da ga saslušaju, ako bi im i povjervovao (a ljut je što i dalje misli na njih), pa je bilo mnogo pametnije da čuti bar pred njima, kad ne može i pred sobom.

Tog jutra, prije mjesec dana, prvo što mu se uredalo u pamet kad se naglo trgaio iz sna, bila je mutna i teška misao da mu je sin iznenada ojačao ili se na neki drugi neobjašnjiv način promijenio: postao je samosvjestan i pun nekakve nove, nepoznate snage, kad gotovo kao da mu to i nije sin već neko koga je silom držao zatvorena kod sebe. Izgledalo je kao da se najednput oslobodio svih stega i želi da mu se osveti. A to je moglo značiti samo ono najgore — da će i on otići, ostaviti ga, kao što su ga prije toga ostavili i svi drugi kojima je vjerovao i od kojih je nešto očekivao.

Ranije nikada nije mislio o tome šta sve očekuje od sina; važno mu je bilo da je on negdje tu, iza leđa i na dohvatu; da se, ako mu jednom zatreba, može s povjerenjem osloniti na njega, kao na onu posljednju i najsigurniju rezervu. Plasio se zapravo tog prvog otvorenog razjašnjavanja i ođgao ga je stalno za neku drugu priliku. Nastojao je da se uvjeri kako za sve još ima vremena. Nikako sebi nije htio da prizna da je nesiguran. Čekao je priliku u kojoj, bi se to samo od sebe razdijelilo, jer tako poslije sebi ne bi imao šta da prebacuje.

Sam, reče tiho, kao da čita molitvu, i pokušava da ostane miran.

Nije još vjerovao u ono što je rekao i pravio se da misli na nešto sasvim drugo, bez veze sa sinom i cijelom tom petljavinom koju je morao da preturi preko glave.

Nije htio da ustaje iz postelje. Kudi, pomisli ravnodušno, skrivajući od sebe tupu bol koja mu se razlijevala tijelom.

Nahladen sam, reče i zatvori oči.

Prepuštao se nepoznatoj omaglici. Za trenutak mu postade toplo i ugodno u postelji i dok je to trajalo on se držao kao da se prije toga ništa nije desilo. Jutro je kao i svako drugo jutro. Ustaje bez buke, a zatim će pozvati sina da zajedno doručkuju. Poslije će se lagano odšetati u grad: on na kafu, sin na fakultet. Ugred će razgovarati. Ništa važno: samo obične stvari: ne valja prenatgiti. A nema ni razloga: sanjao je opet nešto ružno. I ništa drugo.

Nije žena da kukna nad snovima.

Sin, reče glasno, bez razloga.

Sin, ponovi tiše.

Oblačio se, tiho pjevajući neku sjetnu melodiju bez riječi.

Bio je zamišljen.

Zatim se kao svrabež ponovo vrati misao o tome da će ga sin ostaviti. Sigurno će ga ostaviti jednom. Svakog dana biće ovako sam i presušen, bez ikog bližnjeg.

Svako jutro biću sam, reče kao da ispituje kako to zvuči. Svaki bogovetni dan biću sam, do smrti.

Trgnu se naglo, oznojen.

Ne, reče prijeteci nekom nepoznatom.

Boljelo ga je u potiljku. Zujalo u ušima.

Sine, ponovi glasno, oznojen i pun nedokučive strepnje. Tišina oko njega postade prijeteca, kao da ga je iz nje nešto neprekidno vrebalo.

Ništa se stvarno nije desilo ni tog ni nekog narednog jutra, ali Stojan je od tog trenutka bio na još većem oprezu: očekivao je i neprekidno tražio oko sebe nekakav određeni znak, ili kakav novi nagovještaj na sinovljevom licu. Uskoro to više nije bila samo zebnja, već precizan i uvijek prisutan strah, rezak kao dodir leđa. Bio je uvjeren da se nakon svega toga nešto mora i desiti, nešto nepopravljivo, što sebi poslije nikada neće oprostiti.

Obeshabren tim što praktično više ništa i ne vidi i ne razumije pokorno je očekivao odakle će doći naredni udarac: da li će, kao što je slutio, biti baš od sina? Od svih ostalih, znao je, i još uvijek može da se brani, kad mu je volja, kad se naljuti, ali nije znao, ali nije znao, bio pame-tan, koju ruku da pruži ako se među njima jednom pojavi i sn.

Da bi se razvjerio, svako jutro je i dalje, uporno, od-mjeravao svoju i sinovljevu snagu; da li je jedan od njih dvojice postao jači, a drugi slabiji? Čija je šansa tog dana veća? Ko će izdržati više, ako se nađu na dvije suprotne strane?

Pokušavao je unaprijed da odredi udarac kojim bi ga dočeka, ali je sve i dalje ostajalo šuplje i prazno, kao i cijela mreža oko njega koju mu se sve češće pričinjavala kao vlastita košulja. Izgledalo mu je odjednomo da je naj-lakše i najbezbednije ako i dalje mirno ostane u njoj: ako bez odupiranja bude čekao ono što će doći, što mu je sudeno.

Natjecao se da sve oko sebe gleda smireno i bez pa-nike, pa se, na izgled, i sasvim smirio. Samo bi se iz-jutra, još buvovan, protiv volje, tajno, i dalje prepuštao zakulisnom traganju koje je postojalo sve zanimljivije, i opasnije.

Posljednjih dana počeo je, a toga isprva nije bio ni svjestan, da pored svega plete i jednu sasvim novu, svoju mrežu. U prvi mah bilo je to nešto još neodređeno, više inat i više obične krpe nego mreže, ali se poslije is-postavilo da to sve ipak ima svoj smisla.

Ostavice im tako zalogu, neka ga pame.

Nije baš mnogo vjerovao u ono što priprema, jer mu ni samom nije bilo jasno šta od toga može ispasti, ali je osjetio vidljivo olakšanje: nije im, ako ništa drugo, pre-pušten na milost. U prvom trenutku nije mislio na sina — branio samo od onog što je tako nenadano iz mraka kidisalo na njega.

Dok se smirivao zaboravio je opet sve osim prejake i lakome želje da se potvrdi pred sinom koji mu možda i nije bio sin, ali koji je morao da mu bude ne samo sin nego i svjedok za nešto što je važnije i od sina i od tog uzaludnog traganja, kome ne može da se suprotstavi, kao što se, to mu je već sasvim jasno, ne može suprotstaviti ni sinu, jer je svakog jutra postojao neizmjerno jači.

Pobjeđuje me već i time što raste, reče.

Ne mora ništa posebno učiniti: i u tom dugom čeka-nju, dok se svakog dana onako nadugo gledaju, bez ri-ječi, on pobjeđuje. I ne treba mu ništa drugo do to ču-tanje i čekanje: jednog jutra će se sve pokazati samo od sebe.

Biću star i umoran, prošla.

I sam!

Sam, ponovi zatim glasnije, s nerazumljivom mrž-njom.

Zavist mu se naglo savila oko grla.

Ne dam se ja još, sine! Nesine!

Zastade, iznenađen gnjevom.

Normalno je da sin jednog dana bude jači, reče.

Normalno je, ako je sin, ponovi, shvativši da je tako opet došao na sam početak.

Nije znao čime bi mogao dokazati jedno ili drugo.

Najvažnije je bilo da sam sebi jednom povjeruje, s drugim bi poslije lako. Pa i sa sinom, ako to uopšte ima neke veze sa onim što ga muči, pomisli.

Zbog čega li onda sve ovo čim? I zašto? Šta ima da im suprotstavim ako ne sina, reče.

Sina koga nemam, ponovi.

Cutao je i pravio se da ne misli ništa.

Pa šta, pomisli zatim. Nije stvar u tome. I da ga imam i da sam siguran u njega, ništa naročito se ne bi pro-mijenilo. Neće se, izgleda, obazrijeti na oca, iako još ni-šta ne zna. Tako bi on, valjda, učinio i da je pravi. Oti-šao bi bez milosti, kao i ovaj. Nikakve razlike ne bi bilo.

Žudio je, opet da bude sam.

Ranije, reče nerado. Ranije se to desilo, negdje.

Negdje sam pogriješio, ponovi. Mora da sam propustio nešto važno. Nije moguće da su svi takvi.

Moja krv nije!

Uporno je, danima i noćima, pokušavao da nađe bilo kakvo opravdanje, ali je od svega koga u njemu ostala samo neprolazna i teška misao da je to nerazumljivo si-novljevo izmicanje jedini poraz koji ne može podnijeti. To je bio put koji više nije vodio nikud.

A možda i zna, pomisli.

Rekla mu je Nermana. Ona to iedino i zna.

Nije ti to čača, kazala je.

Imaš ti drugog oca, šapnula mu je nekom prilikom.

Boljeg.

Balavac se onako i držl, jer zna, rekla mu je.

Ali kako, do vraga, da to i sam sazna? Kad čute? Zavjerili su se. Ako ih i upita, ne bi rekao, prokleti.

Zbog toga je i dalje, na svakom koraku, neprekidno oči držao otvorene. Uspijevao je da urijek, čak i u snu, zadržl u sebi oprez.

Dok bi ležao u krevetu, buvovan, osluškivao je bez daha neće li se šta desiti, a kad bi u kasnoj noći tišina

poštala toliko uvjerljiva da bi ga zaboljela, onda bi počeo da se zagleda i u stvari oko sebe, kao da su i one mogle da govore, da ga opomenu ili smire. I sve češće je bez razloga skakao iz kreveta, s podbulim očima i nepodnošljivom bukom u glavi.

Bivao je u tim trenucima spreman na sve: i na pobjedu i na poraz, samo da se to jednom svrši, i da konačno odahne. Ali kako se ništa nije dešavalo, nastavljao je besciljno da hoda po sobama, kao osuđenik kome nema spasa.

Sve je rečeno, iskorišten je i poslednji adut.

Osuđi više nema priziva.

Dani su prolazili: obični, najobičniji, kao meljava, samo je strah u Stojanu i dalje rastao.

Na svoje vlastito čuđenje, on se ubrzo privikao i na tu najnoviju pokoru u sebi, s potajnom nadom da će ta pusta neizvjesnost ostati još mnogo godina: bolje je i da čeka, da strepi, jer se od strepnje ne umire, a to je kudikamo lakše nego da ga konačno dovedu pred zid preko koga se ne može, a od njega nema povratka.

Ovakvo: kad se stvarno ništa ne bi desilo, ako ne pobjegne, nastaviće ga, iako mu nije sin. Nastaviće ga i protiv volje.

Lijep je, reče pomirljivo.

Lijep i pametan, dopuni se.

Ko hoće, poslije neka istražuje. Ljudi mu neće zavrivati pod kožu da vide čiji je. Pa ako i zna, ako i sazna jednom, ne moraju drugi. Ne tihe ih se. Neće zar ći po ulici i vikati: „Nisam ja Stojanov sin!”

Život se nastavljao bez vidljivih promjena. Sve je na izgled bilo kao i godinama ranije. Sretali su se obični odmah poslije ustajanja, pred kupatilom ili u hodniku.

Zdravo, čale, pozdravljaj bi ga sin vrskavo, s nekim pomiješanim, neodređenim osmijehom, u kome je mislio je Stojan, bilo i poštmijska. Vjerovao je da ga sin namjerno izaziva: kao da mu tim svojim vrskanjem govori uvijek isto — znam ja dobro šta si ti meni, ali nema veze, neka ti bude, svedjedno mi je.

Zdravo, sine, odgovarao bi Stojan sa neke svoje neodređene visine, mirmo. Naglašavao je osvetnički riječ „sine” i pravio se kao da sve tako i treba da bude između oca i sina. Svaki od njih mora da zna svoje mjesto.

Djecu valja držati na odstojanju.

Stojanu se ipak sve češće činilo da je pomalo i kriv pred mladićem: nekad davno, u samom početku, ukrao je nešto od njega, ili mu oteo za sva vremena, i to se više ničim ne može popraviti. Vara ga i dalje bezočno, kao što vara i sebe. Namjestio se na tuđe mjesto, uvukao se tamo lopovski i bez pitanja.

Prvih godina, a to je bilo odmah poslije rata, vjerovao je da to sve nije važno, naviknuće se i zaboravi. I na mnogo gore stvari se navikao, mislio je. Kao što se čovjek navikne na parče tuđe zemlje, kad je ukrade, ili je otme silom. Poslije i sam živi u dubokom uvjerenju da je ta zemlja oduvijek bila njegova. Spreman je čak i da pogine, branići je. Ali za njivu je lako: preore se meda i onda sve izgleda isto, jednako, jedno. Pa i kad se istinski hoće, teško je pronaći prijašnju granicu. A sin raste, ne čeka, otina se; a s njim raste, ne gubi se i ona granica. Još nije pronađenio ono čime bi čovjek mogao da je zatrpao.

Ne postoji brazda za sina.

Uzima ga za sina, kune se. Godinama nije ponovio pitanje: čiji je, ali nije kriv što ne može da zaboravi.

Sada, dok ponovo misli o tome, nevoljno i pokajnički pušta da se ona opaka mreža oko njega i dalje nesmetano plete. Gleda u nju, zategnutu, i pričinja mu se da je naslutio neko novo i nepoznato zadovoljstvo, gotovo slast: jači je i uporniji od te mreže koju kad hoće može ponovo, i dalje, da pokida jednim pokretom ruke. Ali neće. Zašto bi to činio? Neće uzinat. Naduraće je, kao i sve drugo.

Mora sačuvati malo samopoštovanja za sebe. Ono najvažnije tek dolazi: natjerace ih oboje, i Nermana i sina, da mu se poklone. Da kažu: oprosti, Stojane! Pogriješili smo. Mnogo smo prema tebi zgrješili, Stojane, potreban si nam. Ne znamo kud bismo, bez tebe.

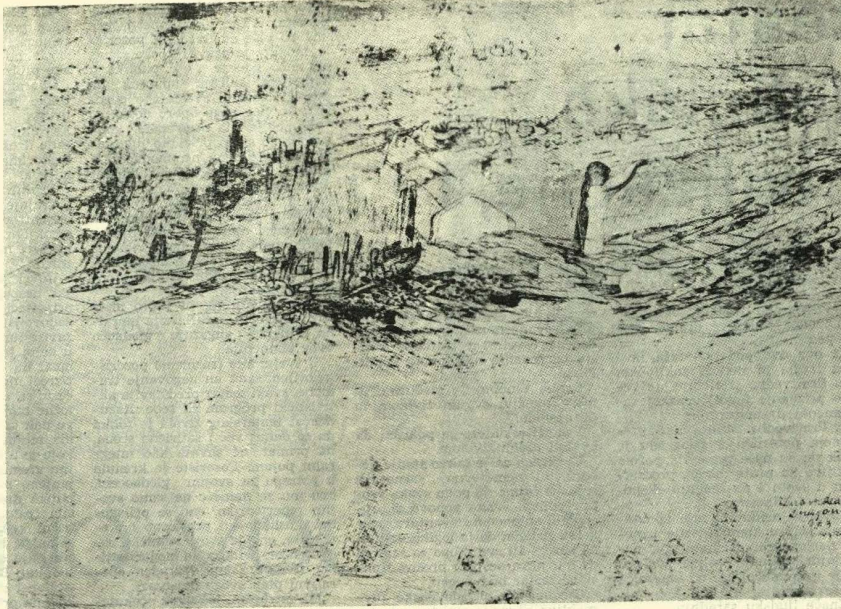
U tu već pomalo i neupitljivu, ali očigledno i opasnu igru, koja se nastavljala samo od sebe, kao nešto što se naglo otrglo od svake kontrole i živi neovisno, nekom svojom voljom, višom i jačom nego što je ljudska, upala je malo pomalo i Nermana. Dugo se činilo da će ona ipak ostati samo nametnuta posmatrač — što je vidjela pravila se da ne vidi, i, uopšte, svjesno se nagonila da bude daleko od svega onoga što bi moglo iznova da joj zamuti kuću. Da li zbog toga što je od ranije bila pripravana na slična, neočekivana iznenađenja, ona se tih dana potpuno povukla u sebe, toliko stišana da su jedva i primjecivali.

Iz ranijeg iskustva znala je da će biti najbolje ako se do kraja napravi gluha: ženi nije sudeno da postavlja pitanja nego da sluša i trpi. Tiho i neupadljivo čekala je da se cijela ta neobična situacija riješi sama od sebe, bez panike kojoj se ranije, u sličnim prilikama, redovno predavala. Ali kako se, uprkos njenim očekivanjima, i nadalje u kući nisu čule velike riječi (a one su uvijek bile najbolji znak opasnosti, Nermana se postepeno privikao i na tu novu situaciju, a na kraju se, stala i radovati: to se njih dvojica, ubedivala se, tako traže i izmiruju).

Pošto je izvagala sve i s jedne i s druge strane, poslije dugog promišljanja, odlučila je da im ostavi neka taj svoj odnos riješe potpuno sami, između sebe, kako su i počeli, uvjerena da je tim učinila nešto veliko. To svoje smišljeno izdajanje obavila je kao dijete, s veselim ali prijetajnim poklicima i prvi put srećna poslije toliko godina.

Nedelju dana kasnije, pošto se i dalje ništa novo nije desilo, u nju se ponovo vratio nemir: išla je tiho za uobičajenim kućnim poslovima, ali se pri tome, iako nesvjesno, postavljala tako da je bar jednog od njih dvojice mogla držati na očima. U prvo vrijeme nastojala je da to čini nenapadno, ali se vremenom toliko postavila tom nadziranju da je počela zanemariti i zaboravljati sve ostalo. Na kraju više nije ni primjećivala da je za nju sve drugo postalo suvišno osim te čudne igre iz koje joj više nije bilo izlaza.

A sve je počelo u trenutku kad je sasvim slučajno primijetila da se njih dvojica u stvari plaše jedan drugog. Neprekidno su se tražili i nalazili, govore da su tržali ako bi se jedan nenadano udaljio, a kad bi se našli onda se sve mijenjalo: dešavalo se nešto koliko neočekivano toliko i neobjašnjivo — obojica bi naglo ustuknula, kao da su tražili nekog sasvim drugog. Po njihovim licima izgledalo je da su opasno prevareni i Nermana bi se ponekad činilo da jedva suzdražava svoj gnjev. Na Stojanovom licu vidio bi se tada nekakav grč: htio je nešto da presiječe, u vilicama mu je, to je Nermana dobro znala, ostajala neka grdna psovka, ili kletva, koji bi naglo zamijenila teška sjena na licu, kao da je preklinjao za milost, ili se s mukom odricao nečeg što mu je neprocjenjivo drago. Ali sve je to trajalo tek koliko i jedan

DRAGAN LUBARDA

posle poplave

Nermanın uplašen pogled: odmah poslije toga Stojan bi se uspravio i pošao mirno dalje bez osvrtaanja, a to isto učinio bi i sin. Pošto se isto ponavljalo iz dana u dan, uporno, u Nermaninim očima to je najzad popimalo neslućene dimenzije, kao teška kletva od koje nema spasa.

U svakodnevnom životu Nermana se i dalje pravila kao da ništa od toga ne vidi, ali sebe samu više nije mogla da zavarava — nešto se moralo činiti. Sin joj, je, na njene oči, svakim danom bivao sve više uplaširen. Kao da se nalazio u nekom tuđem, neprijateljskom svijetu. Gledao je u Stojana pritajeno, ispod svojih dugih crnih trepavica i sav je pri tome ostajao nekako okamenjen. Poslije svakog takvog susreta zavrtao bi se negdje u ćošak, gdje nema nikoga, i prolazio bi po sat ili dva a da ne progovori riječi. Najgore joj je bilo što bježi isto tako i od nje, nošen nepoznatom morom koja mu se jasno otcrtavala na licu. Nije mogla bez suza da gleda u njegove bore, sve veće i dublje, što se duže produžavalo to njihovom neobjašnjivoj gonjenju. Pomislila je da kletke pred Stojana: puši mi sina, rekla bi mu, iskopneće do kraja ako ga i dalje budeš proganjao.

Nešto od straha da time još više ne zamuti njihove odnose, a nešto i zbog toga što je jasno vidjela da i njen sin presreće Stojana, naterala se, poslednjom voljom, da i dalje čeka. Zbunjivala je naročito okolnost što se pri tim njihovim susretima i dalje ništa nije dešavalo, pa bi se ponekad zapitala da joj se to sve možda, ne pričinja, va, kao što joj se i u ratu pričinjavalo da ide pred kazan, po hranu, a stajala bi pred nekom bukom, daleko od kolone i potpuno izgubljena u mrknoj noći.

A sumnji skoro nije bilo mjesta.

Kad bi se, to je naročito dobro pazila, poslije jur-njave, njih dvojica iznenada susreli, svaki je nastojao da se što prije udalji: riječi su im postojale iskidane, prazne, i bilo je očito da se uopšte ne slušaju, opsjednuti nečim što je bilo nedokučivo za sve koji bi ih gledali, a možda i za njih same.

Ni na šta određeno nije mogla da pazi: bila je to samo slutnja i samo neobjašnjiv strah da se sve to, opet, ne izrodi u nešto naopako. I zbog toga, a da bi se razuvjerila, Nermana je i sama sve uporno stala da ih obilazi, sad jednog, sad drugog, a da ih pažljivo zagleda, ne bi li što otkrila, nešto što bi je uputilo na pravi trag.

Ali i dalje, uprkos naporu koje je neprekidno činila, ništa novo nije mogla da primijeti. Vremenom se međutim, toliko bila uživila u to traaganje da je postalo očito da sad ona njih juri: presretala ih je na svakom koraku, zagledala ih, postavljala im neočekivane zasljede, hvatala ih na osami: za stolom, kod jedu, u krevetu, dok spavaju: susretala ih na ulici, i u svemu tome otišla je toliko daleko da je teško bilo prosuditi — gone li se njih dvojica i dalje između sebe, ili to sad i jedan i drugi bježe od nje, potpuno zaboravljene u tom traaganju.

Po običnim, svakodnevnim događajima život u kući se nastavljao kao da ničega nije ni bilo. U svemu drugom živjeli su kao i ranije: pričali i smijali se, primali posjete, gledali televizijske programe, objedovali. Najveća promjena, ona vidljiva, bila je u tome, što su sada mnogo češće ostajali na okupu. Ono što je ranije bila prava rijetkost postalo je normalno i obavezno čać. Nastojali su da neprekidno budu zajedno. Gdje bi se zbog nekog posla, ili slučajno, našlo dvojice, za njim je odmah dolazilo i treće.

Ne bi ništa o tome priznali da ih je neko zapitao, ne bi ni vjerovali da im tako nešto može doći u glavu, ali je sve više postajalo očito da više ne vjeruju jedno drugom: svako od njih činio je front za sebe i bilo kakvo udruženje moglo je da bude porazno za onog trećeg. Nije bilo važno šta neko od njih želi da uradi, drugo dvojice se ne bi uopšte trudilo da pronikne u njegove prave namjere, učinili bi sve da njegov pokušaj osujeti još prije no što je i stigao da nešto učini.

Tako se u tim zajedničkim akcijama nisu ni o čemu dogovorili, već je svaki postupao onako kako je u tom trenutku vjerovao da je najpametnije, treće bi požurilo da front, koji je na taj način nastao protiv njega, razbije još u začetku, zaboravivši potpuno svoje ranije namjere, i da se priključi jednoj od strana koje su dotad bile pro-

tiv njega. Time se stvarala nova grupacija, da bi se ubrzo i ona razbila na isti način.

Tako nisu ni mogli znati gdje je neko od njih, ni kakve su mu prave namjere.

Nermana i Stojan nisu isprva ni primijetili da im sin na taj način izmiče ispod svake kontrole. Osjećali su sve više da postaju izolovani: uzalud im je bilo što su se otvoreno grabili oko njega. On je sve manje pripadao njima. Prelazio je nenadano na onu drugu stranu, kao da se igra. Kad bi jedno ili drugo najzad povjerovalo da ga konačno imaju uz sebe, a zaključivali bi to po nekom njegovom gestu ili kakvoj riječi, shvatili bi ubrzo da su se prevarili, kao i uvijek prije toga: sin bi već bio na sasvim suprotnoj strani.

A on stvarno nije ni znao gdje je.

Isprva, kad je počelo, ništa nije slvtatoo začuden: pomalo uplašen. Poslije mu se učinilo da je to zabavno: Stojan ga je zbog nečeg uhodio a on mu je vraćao, bez nekih posebnih namjera. Želio je da mu kaže: sjedi stari, smiješan si sa tom svojom pravdom koju vješto tjeráš; ali kad bi stao pred Stojana uplašio bi se i okrenuo na drugu stranu, posramljen tim svojim bježanjem.

Tada se nekako umiješala i Nermana.

Bio je sada između njih dvojice i izgledalo mu je kao da skače preko konopca koji oni drže u rukama. Saplješće se i biće, poslije, smiješan, ako se ne desi i nešto gore. Ispituju ga. Kao da su tražili da im plati neki nepoznat račun. Odmah je shvatio da se radi o dva različita računa koji se ni u čemu ne podudaraju. Ako bi jedan i položio za onaj drugi bi bezuslovno ostao dužan.

Odlučio se za ono što ni Stojan a ni Nermana nisu očekivali: obilazio ih je. Poslije se pokazalo da to u stvari bježi ispred njih, s mudrim predosjećajem da će naći na klopku. Bili su pametniji no što je vjerovao: sustizali su ga i tamo gdje im se uopšte nije nadao. I sve im je teže izmićao — više nije mogao ni da jede ni da spava s mirom, neprekidno su ga presretali njihovi nijemi pogledi, kao da su ga već osudili i sad mu to samo stavljaju na znanje.

Sve to ga je sve propisno naljutilo.

Okrenuo im je potpuno leđa, na izgled i dalje smiren, jer je računao da će ih tako prevartati, a počeo je sada i on njih da nadzire, ne bi li tako otkrio njihove skrivene namjere.

Situacija je postala smiješna. Njih dvojica su gledali prvo gdje je Nermana, vidi li ih, je li im negdje za petama, i tek ako su bili sigurni da je nema, nastavili bi da jedan drugog uhode. No, kad im je to sve najposlije dojadilo, obojica su se, bez dogovora, i svaki za sebe, okrenuli protiv Nermane. Bio je to sad jedan zatvoren krug iz koga se teško moglo izaći — vrtjeli su se u njemu kao čigre, pokretane nečim što je bilo iznad njih i što više nisu mogli ni da razumiju.

Svako od njih je sam za sebe iznalazio skrivene zasljede i ubrzo se to sve pretvorilo u pravu i nezasiću potragu, u jedan tihi ali uporni rat u kome se ništa više nije smjelo preputiti slučaju. Bio je to dug i zakulisani rat nerava, koliko uzbuđljiv po onome što je svakom od njih neočekivano mogao da otkrije, toliko i zamoran, jer im je svima odnosio san i volju za jelom. Počeli su osjećati da mršave i da se vuku po kući, izgledajući i oslabili.

Ali kao da im je odjednom svima postalo jasno da dalje tako ne mogu, da je ono što rade veoma opasno, zatrovace se.

Prvo je Stojan shvatio da je krajnje vrijeme da se izvuku iz te opake, i dalje nevidljive mreže, koja se sad do kraja zategla oko njih: gubili su dah i postajali nepretpri.

U nekim trenucima ta mreža je postojala gotovo opipljiva za sva Stojanova čula. Nije više kao ranije, dok je bio sam, mogao da je rasprši rukom, bilo je to sad nešto mnogo čvršće — uvijek bi se izmigoljila, kao da je živa i kao da zna šta on misli, pa bi se za trenutak sama uklanjala ispred njega, ali ne toliko da je i dalje ne osjeća, sve gušću.